

Olasz Sándor

A regényírás nehézségei

Ferdinandy György: A Pourtalés-kastély lakói

A terebélyesedő Ferdinandy-irodalom visszatérő sopánkodása, hogy az 1988-tól Magyarországon újra megjelenő szerző „csak” novellista. Hiába érzékelhető, hogy a novellaciklusok többek a lazán egymás mellé helyezett novellák füzérénel, a regény csak nem akar megszületni. Egy izgalmas dialóguskötetben (*Robinson úr töprengései. Ferdinandy Györggyel beszélget Kulcsár Katalin*, 2004) ezt „az egész műfaji tökölődést”, a regény utáni hajszát mind közönségesen hülyeségnek, álkérdésnek nevezi Ferdinandy, s a maga szempontjából igaza is van. Hiszen írói tehetsége vitathatatlanul az epika rövidebb lélegzetű műfajaiban tud kibontakozni. („A rövidpróza nekem valamiféle lényegretörő igyekezetet jelent a szétesett világ tükörcserepeinek egységbe foglalására. Erre tesz hajlamossá alkatom, erre szorítottak rá a körülményeim...”)

A *Portalés-kastély lakói* alcíme szerint „Dokumentum”. Most tekintsünk el attól, hogy a műfaji megjelöléseket tartalmazó alcímek általában félrevezetők. Ferdinandy új könyvének alcíme is az természetesen. Mintha a szerző jó előre próbálná kifogni a szelet a vitorlából: ne menjetek be semmiféle műfaji zsákutcába, a könyv nem novellaciklus, de nem is regény. Jóllehet szép, novelisztikus szövegek is olvashatók benne (például arról, hogyan került *A francia vőlegény* kötet borítójára a fényképész árnyéka, vagy: milyen újra látni a magyar menekülteknek otthont adó kastélyt, pontosabban a kastély melletti barakktábor). Az is igaz, hogy az új mű – különösen a műfaj újabb fejleményeinek tükrében – a regényszerűség számtalan követelményének megfelel. A szerkezet sok kiterőre, „lazaságra” alkalmat ad, a kétféle szöveg ütköztetése, súrlódása (az 1956 novemberében kezdődő, hol vissza, de még inkább előre utaló, hol első, hol harmadik személyű elbeszélés egyfelől, a dőlt betűkkel szedett, többnyire korabeli írások másfelől) mindenképpen nagyobb epikai kompozíciót sejtet. Csakhogy Ferdinandy fragmentumokból építkezik, világunk tünékeny szerkezetének megragadásához, a redukcióhoz, a töredékességhez vonzódik. A fragmentum többnyire akkor jelenik meg, amikor a nehezen kimondhatót akarjuk megszólítani. Nem a mű részlete, mivel teljes és befejezett is lehet. Ferdinandy műveiben ily módon ugyanazok a műfajon kívüli, vagy éppen műfajok fölötti elvek érvényesülnek, amelyre Krúdytól Mátyás Ivánig már igen sok példa akadt. Bodor Ádámhoz hasonlóan Ferdinandy is írhatná: „egy regény fejezetei”. De vajon nem ugyanannak a regénynek a fejezetei íródnak minden Ferdinandy-könyvben? Hiszen témák, alakok, helyzetek, hangulatok ismétlődnek, s ugyanazt a hangot halljuk minden írásából. Ugyanazt – másképpen. Ez a hang az emigráns létben korunk modellhelyzetét érzékelteti. Nemcsak Franciaországban vagy Puerto Ricóban idegen az ember. Akkor is az, ha a Sashegyen marad. A „házőrzők” a „csavargóra” irigykednek, miközben a világvándor is ugyanazt az ürességet, becsapottságot tapasztalja. A magányos monologikus hang sorozatszerűséggel, egymás mellé rendelt variációkkal jár együtt, s az elbeszélés ritmusát nem a cselekmény szegmentumai, hanem a hol dermesztő, hol melankolikus élmény atmoszferikus hullámszámai adják. Ebben a motívumokat, foszlányokat, történet- és emlékdarabkákat rakosgató elbeszélésben aztán mégis összeáll valami rejtélyes egész: kis semmiségekből a legnagyobb. Furcsa módon ezekben a történetekben jobban megmarad a mögöttünk lévő század, mint a dokumentumokban. Noha ez a könyv is tele van referenciával: személyek, helyek azonosíthatók, valós történelmi eseményekre, figurákra történik utalás. A tények mégis szép-

irodalmi szövegbe olvadnak. Ám az író nem az 1982-es *Mammuttemető* módszerét követi. Ott olyan fikciót teremtett, hogy dokumentumot olvasunk, miként monográfusa (Szilágyi Zsófia) ezt a folyamatot pontosan leírja. Itt olyan dokumentumokat gyűjt össze, melyeket fikcionális szöveggként olvasunk. Hogy ezt milyen eszközökkel éri el, arról később.

Egyelőre maradjunk a tényeknél és a tanúknál. A szerző többször elmondta, nem tud 56-os regényt írni. Nem érzett elég erőt hozzá. Naplószerűen ugyan leírta, ami akkor történt vele, végül úgy látta, legföljebb arról számolhat be, ami a forradalom után a kirajzott kétszázezer ember sorsa. A *Pourtalés-kastély lakói* azoknak a menekült magyar diákoknak a története, akik az emigránslétet Franciaországban, Strassbourg mellett kezdik.

Mögöttük a feldúlt haza, előttük a korlátlan, a céltalan szabadság, mely ugyanolyan riasztó, mint a szabadság hiánya. „Kezdünk megérteni, hogy nemcsak a rabságnak, a szabadságnak is van egy már-már elviselhetetlen véglete. Amikor annyit veszít vele az ember, hogy ami marad, az már nem is éri meg.” Hiába nyílik ki a világ, de amit meglátnak, az elbizonytalanít és megfélemlít. Menekültből és üldözöttből hirtelen „piszkos idegen” (sale étranger) lesz. Még a napos oldalon is nyomor és magány. Úgy, ahogy ez a létélmény a zárlatban megfogalmazódik: „Egy japán filmben van egy pihenőhely, valahol ég és föld között. Ott kell eldöntenie mindenkinek, hogy melyik perc volt életében a legboldogabb. Mert odafent nem marad neki más, mint ez a pillanat. Hát igen. Azoknak, akik eltépték a gyökereiket, nincsen soha többé, sehol a világon egy ilyen napsugaras hely, egy ilyen legboldogabb pillanat.” A kiszakadás és gyökértelenség két szöveghelyen is a szarvassá változott fiúk „kiáltozását” asszociálja: „A mi szájunk nem iszik pohárból. A baj csak az, hogy sehol se találtuk a forrásokat.” Az egyik (dőlt betűs) novellabetétben a hős (itt a fia nézőpontjából látjuk a jelenetet) egy csavargóban hajdani társára, Stephanre ismer. A szarvassá vált fiúk példázatára Stephan csupán ennyit mond: „Egyszóval... felszarvazott minket ez a vadnyugat.”

Ez a létszemlélet és közérzet természetesen mit sem érne az írói kifejezés Ferdinandyra valló módja, jellege nélkül. Az említett monologikus hang stílusa összetéveszthetetlen. Az ismétlődő elemek, motívumok sűrűsége miatt érzi az olvasó, mindent tud, mindent ismer már a létezés emigránsairól és clochard-jairól. Mégsem unja meg, miként azt a hangot, modort sem lehet megenni, mely Beckett, Pilinszky vagy Mándy hajótöröttjeiről, megalázottairól és megszorítottairól beszél. Ferdinandy azt a modern poétikai elvet ismeri föl, hogy a dolgok nem egymás után történnek, következképpen azt sem tudjuk, hogy egy történet hol kezdődik és hol ér véget. Ami van, legföljebb körülírható, de végső igazságokat aligha mondhatunk róla. Tudja, hogy a mégoly gazdag epikus tehetség sem képes igazán visszaadni, ami történt. Nem is a közvetlen történetre figyel, hanem annak reflektálására a közérzetben. A történetmondás megszokott formáitól is ezért távolodik el. Mikrorealista és lírai. „Valóságéffektusai” pontosak, olykor tárgyias prózába illőek. Ugyanakkor lírai prózát teremt, s ezt a líraiságot nem föltétlenül az epikába szőtt lírai elemekben kell keresnünk. Miközben fölszámolja az epika klasszikus építőelemeit (nem ad szabályos történetet, szabályos környezet- és jellemrajzot, s többnyire az egymondatos jellemzések mestere, szakít a valahonnan induló és valahová tartó elbeszélés hagyományával), a valós elemeket a képzelet, sejtés felé billenti. Elbeszélői magatartását is a kettősség jellemzi. Szenzibilis alkat. Lírai részvét keveredik humorral, olykor csibészes iróniával. De sohasem érzélgős, hazátlansága, honvágya mélyebb rétegekben rakódott le. Hangja ezért tud távolságtartó is lenni. Nem értelmez, nem magyaráz, nem vádol, nem sajnálatja magát. Megmutatja, milyen volt egy nemzedék, mielőtt a semmibe hullt. Látszólag eszköztelen, ámde szinte mondatról mondatra kérielt, „kicentizett” és megszenvedett beszédmód ez. A *Pourtalés-kastély lakóinak* nemcsak a gyarapodó 56-os irodalomban, hanem a kortárs magyar prózában is előkelő helye van. (noran, 2006)